

ANTON JUROVSKÝ

VARIÁCIE FILMOVÉHO ZÁŽITKU U MLÁDEŽE

Na základe objektívnych i subjektívnych ukazovateľov film patrí u nás medzi veľmi rozšírené kultúrno-propagačné prostriedky. Podľa štatistických údajov pripadá na jedného obyvateľa v našej ČSSR priemerne 14 návštev kina ročne.¹ Dosať spracované výsledky nášho výskumu z roku 1960 a 1961 ukazujú, že mládež vo veku 11—18 rokov zúčastňuje sa na filmových predstaveniach priemerne asi raz týždenne, teda približne asi 40—60 rázy ročne, pričom návštevnosť kina s vekom zreteľne rastie.² Keď teda ani nepočítame s pozeraním filmov v televízii, zostáva ako fakt, že mladík a deva vidia u nás ročne priemerne 50 celovečerných hraných filmov.

Už sama táto skutočnosť je pre psychologické poznanie našej mládeže významná v tom smere, že sa na nášho mladého človeka v súčasnosti treba dívať ako na „do kina chodiaceho človeka“. V spojitosti s tým objavujú sa, pravdaže, ešte ďalšie psychologicky významné skutočnosti. Návšteva kina znamená predsa zamerať sa svojou duševnou činnosťou takmer výlučne len jedným smerom, čo je determinované už priestorovým usporiadaním i ostatnými vonkajšími podmienkami pobytu v kine. Znamená teda venovať sa sústredene počas dvoch hodín sledovaniu filmového výtvoru, teda venovať sa špecifickému „filmovému zážitku“. V čom sa ten zážitok zakladá, aké sú jeho psychologické komponenty, aký má obsah, ktoré zložky psychična aktivizuje, ktoré necháva nedotknuté, to všetko sú otázky, ktoré strhujú na seba pozornosť psychologického výskumu už jednoducho pre svoju častosť. Napriek tomu je ešte vždy málo toho, čo o nich možno povedať na podklade exaktného výskumu. Skôr len špekulatívne, najčastejšie len na podklade vlastnej introspekcie sa dohadujeme, že sú pre človeka veľmi príťažlivé, vzrušujúce, rozptyľujúce a upokojujúce, ako sa to dá odhadnúť už z toho, že človek filmové zážitky usilovne a vytrvale vyhľadáva i napriek prípadným prekážkam. O ich náplni obsahu i odrazoch sa dajú robiť určité závery aj z toho, že sa analyzuje samotný filmový podnet, čiže obsah najčastejšie premietaných filmov, že sa prevádza ich estetický i morálny rozbor a pod.³

No ako každý aj filmový zážitok nemíňa sa s momentom svojho plynutia, ale zanecháva v psychične diváka po sebe určité stopy. Podľa všetkých psychologických predpokladov budú sa týkať ponajprv informácií či vedomostí diváka, že si totižto dokáže vyvolať do vedomia aspoň tú skutočnosť, že ten film videl,

prípadne jeho názov, dej, osoby v ňom hrajúce atď. Ďalej podľa toho, ako film prijímal a zažíval, vypracuje si o ňom aj svoje osobné hodnotiace stanovisko aspoň v tom smere, či sa mu film páčil alebo nie, či ho považuje za dobrý alebo zlý, za zábavný, napínavý, poučný alebo nudný, banálny atď. A napokon postupným pestovaním filmového zážitku sa u človeka vypestuje aj pohotovosť k posúdeniu filmu ako umeleckého diela po stránke estetickej, myšlienkovej, hereckej, technickej atď.

Ak naše predpoklady v tomto smere sú správne, musí byť trvalý psychický odraz filmového podnetu natoľko markantný, že si ho osoba podrobne uvedomuje, že ho v sebe nosí ako niečo aktuálneho a že operatívne ovplyvňuje u nej priebeh duševných dejov po stránke zamerania i obsahu. V tom prípade nesmie znamenať pre priemerného návštevníka kina nijakú ťažkosť prejavíť sa o svojich filmových zážitkoch pri bežných spoločenských príležitostiach a analogicky k tomu ani v umele navodenej výskumnej či experimentálnej situácii. V našom výskume kultúrnych činností u mládeže navodili sme takú situáciu tým, že po odhade častosti chodenia do kina sme pokusným osobám dali otázku: Ktoré filmy sa vám v poslednom čase dobre páčili a naznačte prečo?

Rozborom odpovedí, ktoré sme dostali od 2820 pokusných osôb z radov študujúcej a učňovskej mládeže v Bratislave, v Banskej Bystrici a v dvoch obciach v ich blízkosti, dostali sme objasnenie niektorých stránok filmového zážitku u našej terajšej mládeže, o ktorých tu referujeme.⁴

Zastavme sa ponajprv pri otázke: podľa odpovedí našich pokusných osôb, sú trvalé psychické odrazy filmového zážitku u našej mládeže pomerne rovnaké, uniformné, alebo sú v tom zistiteľné obmeny či variácie? Ak áno, v čom sa tie variácie podľa jednotlivých kritérií zakladajú?

Na objasnenie nadhodenej otázky sme ponajprv brali do úvahy, ktoré filmy menovite uvádzajú pokusné osoby na položenú otázku, teda podľa kritéria, „ktoré sa vám dobre páčili“. Teda nežiada sa uviesť, ktoré vôbec videli v poslednom čase (podľa inštrukcie v poslednom roku), ale len tie, pri uvádzaní ktorých sa uplatňuje už určité výberové kritérium, určité hodnotiace stanovisko. Prakticky každá osoba uviedla niekoľko názvov filmov (chlapci podľa veku od 2,5 do 3,3 tituly s priemerom 3,0, dievčatá od 2,0 od 5,2 s priemerom 4,1). Už z toho vidieť, že sa výber filmov previedol hodne prísne, pretože uvedené 3—4 filmové tituly priemerne znamenajú len malý zlomok toho, čo všetko priemerný návštevník kina počas svojich 40—60 návštev do roka v kine videl.

Je teraz otázka, aké a ktoré filmy pokusné osoby uvádzajú? Uvádzajú ich všetky bez rozdielu, čo sa vôbec v kinách premietajú, alebo niektoré často, iné veľmi zriedka? Ako sa ten výber filmov uplatňuje vzhľadom na vek a pohlavie? Pokúsime sa nadhodenej otázky zodpovedať rozborom faktických odpovedí pokusných osôb.

O šírke a pestrosti filmového zážitku u našej terajšej mládeže všeobecne mô-

žeme si urobiť predstavu z toho, koľko a akých filmov uvádzajú pokusné osoby na navodený podnet. U všetkých pokusných osôb sme napočítali 722 rozličných filmových pomenovaní, ktoré boli uvedené takmer 10 000-krát, presne 4414-krát u chlapcov a 5488-krát u dievčat. Prirodzene, sú veľké rozdiely medzi filmami v tom, či sa uvádzajú masove, napr. u 100 ba až u vyše 200 ľudí, alebo či len ojedinele. To závisí jednak od toho, či a ako často bol film premietaný, či bol nový a či ako „šláger sezóny“ strhoval na seba zvýšenú pozornosť, a isto ešte aj od iných vonkajších činiteľov. No iste to závisí aj od vnútorných, osobných, teda od vyslovene psychických činiteľov, ktoré rozhodujú o jeho výbere i napriek tomu, že ide o film starý a už zriedka premietaný. V našom zozname 722 filmov objavujú sa s veľmi čestným zastúpením, napr. filmy 2—3 ročné, ba na naše prekvapenie aj filmy 20—30 rokov staré, napr. veselohry Voskovca a Wericha, Chaplinove filmy, Jánošík a mnohé iné.

Aby sme sa dopátrali, ktoré vnútorné faktory asi rozhodujú o výbere, o preferencii jednotlivých filmov u mládeže, brali sme napred do úvahy ich hodnotu ako filmových diel. Sú to azda umelecké kvality filmu a v dôsledku toho rastúci, zvyšujúci sa „filmový vkus“ u našej mládeže, zásluhou ktorého si osoby pamätajú prednostne filmy dobré?

Aby sme mohli otázku riešiť, museli sme odhadnúť umeleckú hodnotu jednotlivých filmov. Pokúsili sme sa urobiť to podľa odborných filmárskych kritérií, ktoré nemajú nič spoločného so skúmaným súborom. Pomohli sme si tak, že sme predložili zoznam 200 filmov, uvedených v našom výskume najmenej u 10 osôb, siedmim študujúcim Filmovej akadémie múzických umení v Prahe so žiadosťou, aby nám v ňom označili jedničkou filmy, ktoré možno zo stanoviska filmovej estetiky a kritiky považovať za „nesporne dobré, až vynikajúce“, a dvojkou také, ktoré možno z toho istého stanoviska považovať „aspoň za dobré“. Každý posudzovateľ urobil svoje oznámkovanie, takže pri konečnej súvahe sme brali pomer ich známok.

Keď sme potom zobrali 50 najčastejšie udávaných filmov (ktoré uviedlo najmenej 46 osôb), zistili sme, že medzi nimi bolo 7 nesporne dobrých až vynikajúcich a 20 dobrých. Slovom medzi často uvádzanými filmami je pomerne mnoho hodnotných a dobrých filmov. Z toho možno uzatvárať, že pri výbere filmov pokusnými osobami sa podstatne uplatňovalo aj zažívanie a ohodnotenie ich umeleckej hodnoty.

Avšak je tento faktor, zažívanie umeleckej hodnoty, nemennej povahy, alebo je od niečoho závislý a mení sa napr. v závislosti na veku, prípadne i na pohlaví? Na túto otázku sme vypracovali odpoveď tak, že sme osobitne sledovali 30 filmov, ktoré dostali ohodnotenie lepšie ako dobré aspoň niektorými posudzovateľmi a filmy výborné. Sledovali sme, ako často boli uvádzané v ktorom veku a aký podiel zaberajú medzi všetkými uvádzanými filmami v patričnom veku u chlapcov a dievčat osobitne. Výsledky toho sme zaznamenali na diagram 1. Vidieť z neho,

že podiel umelecky hodnotných filmov v údajoch pokusných osôb s vekom rastie;

U chlapcov sa do 15. roka až zdvojnásobi, no potom sa už nezvyšuje. U dievčat možno zvyšovanie podielu dobrých filmov sledovať už od 12. roka, ale aj v neskorších rokoch. Je pozoruhodné aj to, že až do 14. roka dievčatá značne predbiehajú chlapcov, kým okolo 15.—17. roka sa im vyrovnávajú. Fakty zreteľne poukazujú na to, že variácie filmových zážitkov u mládeže sú značne ovplyvňované schopnosťou mladých ľudí vybrať si medzi filmami umelecky hodnotnejšie, teda ich filmovým vkusom, ktorý postupne s vekom mohutnie, rastie.

Majú však na vytváraní variácií filmových zážitkov podiel aj pohlavné rozdiely? Teda odhliadnuc od filmového vkusu, uplatňuje sa pri výbere filmov aj skutočnosť, že ich uvádzajú chlapci a dievčatá.

Na prekontrolovanie tejto skutočnosti vzali sme do úvahy filmy, ktoré uviedlo najmenej 10 pokusných osôb a sledovali sme, ako často ich uviedli chlapci a ako často dievčatá. Tak sme dostali zoznam 200 filmových titulov. Z nich bolo 62 takých, ktoré uviedli prevážne chlapci a to proti dievčatám najmenej v pomere 1,3 ku 1,0, pričom priemerne ide až o dvojnásobné rozdiely, presne 2,4 ku 1,0. Ďalej sme zistili 41 filmov, ktoré udávajú približne v rovnakom množstve chlapci i dievčatá, teda kde pomer chlapčenských a dievčenských údajov sa pohybuje v hodnotách medzi 0,69 až 1,30 ku 1,0. A potretie dostali sme 97 filmov, ktoré udávajú častejšie dievčatá ako chlapci, a to v pomere 1,0 ku 0,69 až po pomer 1,0 ku 0,0. Na doloženie prevedenej analýzy uvádzame skrátený zoznam filmov s vyznačením častosti údajov u chlapcov i dievčat a číselného pomeru (údaje chlapcov: údaje dievčat, násobené 100). Filmy označené ** boli ohodnotené ako „nesporne dobré, až vynikajúce“, filmy označená * ako „dobré“.

Filmy uvádzané prevážne chlapcami:

		Chlapci	Dievčatá	Pomer
1	** Kid (Chaplin)	20	1	2000
2	• Predané životy	24	2	1200
3	• Svet patrí nám	32	3	1066
4	• Dobrodružstvá Tilla Eulenspiegla	22	3	733
5	• Piráti	86	13	661
6	• Hej rup	26	5	520
7	• Smoliar	34	8	425
8	• Normandia-Nemen	53	15	353
9	• Nevídané neslychané	45	16	281
10	• Tajomstvo šifry	31	12	258
11	• Fanfan tulipán	45	18	250
12	• Peniaze alebo život	20	9	222
13	• Muž, ktorý prechádza múrom	41	19	215
14	• Hrbáč	147	75	197
15	• Jánošík	28	15	186
16	• Kapitán Dabač	79	44	179
17	• Pätnásťročný kapitán	24	14	171
18	• 105 % alibi	17	10	170

Pokračovanie

		Chlapci	Dievčata	Pomer
19	* Piate oddelenie	78	50	160
20	* Kráľ Šumavy	138	88	156
21	* Krajina, odkiaľ prichádzam	46	32	144
22	* Skalní v ofsajde	91	64	142
23	* Kam čert nemôže	58	43	135
24	* Smrť v sedle	55	38	134

Filmy uvádzané chlapcami i dievčatmi v rovnakom počte:

		Chlapci	Dievčata	
1	* Bedári	66	53	122
2	* Skaza Titaniku	123	103	119
3	* Gróf Monte Christo	57	49	116
4	** Osud človeka	170	153	111
5	* Veľká modrá cesta	22	20	110
6	* Tichý Don	35	33	106
7	* Nenávisť	47	45	104
8	* U nás v Mechove	23	23	100
9	** Cisárov pekár	22	25	92
10	* Šťastie príde v nedeľu	22	24	91
11	* Hráč	17	19	89
12	* Rozoraná celina	34	42	80
13	* Šmyk	18	23	78
14	* Vojna a mier	58	74	78
15	* Pole neorané	14	18	77

Filmy uvádzané prevážne dievčatmi:

		Chlapci	Dievčata	
1	** Žeriavy letia	23	39	65
2	* Čierny Orfeus	14	23	60
3	* Prerušená pieseň	102	181	55
4	* Idiot	31	58	53
5	* Ladová revue	55	109	50
6	* Skaly a ľudia	21	43	48
7	* Červené listie	16	34	47
8	** Vyšší princíp	64	144	44
9	* Džamila	33	78	42
10	* Svatobná noc	15	39	38
11	* Anna Proletárka	5	13	38
12	* Romeo Julia a tma	15	50	30
13	** Serjožka	18	67	27
14	** Balada o vojakovi	26	103	25
15	* Fatima	17	73	23
16	* Jerguš Lapin	8	38	21
17	* Dom na Orechovke	5	25	20

Pokračovanie

		Chlapci	Dievčata	
18	Červený atrament	5	30	16
19	Matkino srdce	7	44	15
20	Dievča s gitarou	12	85	14
21	* Pyšná princezna	2	14	14
22	Princezna so zlatou hviezdou	20	148	13
23	Jarné povetrie	8	73	11
24	Dievča bez adresy	4	35	11
25	* Domov	5	59	8
26	Lujza a Lotka	2	30	6
27	Karnevalová noc	2	46	4
28	Priateľky	1	40	3
30	To nebola jeho vina	0	23	0

Keď teda berieme za základ študovaných 200 filmov, môžeme urobiť záver, že u našej mládeže filmový podnet vyvoláva rozličné hodnotiace reakcie u chlapcov a u dievčat. Len asi jedna pätina filmov je takých, čo ich v rovnakom počte uvádzajú chlapci i dievčatá. Ostatné sa vyskytujú vo veľmi rozdielnom pomere u chlapcov a dievčat: takmer jednu tretinu (31 %) uvádzajú s veľkou prevahou chlapci a takmer jednu polovicu (48,5 %) s veľkou prevahou dievčatá.

Z toho vyplýva veľmi závažný poznatok pre posúdenie filmového zážitku u našej mládeže. Pomerne len v zriedkavých prípadoch je podľa pohlavia nediferencovaný, ale naopak, vo väčšine prípadov sa k tomu istému filmu stavajú chlapci a dievčatá odlišne. Až štyri pätiny filmov u nás premietaných vyvoláva predvažne kladné hodnotenie alebo na strane chlapcov alebo na strane dievčat, no len približne jedna pätina filmov rovnako u chlapcov ako u dievčat. To je zistenie do istej miery až prekvapujúce, keď uvážime, že každý filmový podnet je rovnako prístupný chlapcom i dievčatám a keď zisťujeme, že čo do návštevnosti kina niet medzi chlapcami podstatných rozdielov okrem niektorých malých výnimiek v prospech chlapcov.

Otázku sme sledovali ešte ďalej, pretože sme chceli zistiť, ktoré a aké sú to filmy, čo sa k nim prednostne prikláňajú chlapci alebo dievčatá. Že fakticky ide o značne rozdielny charakter filmov, dá sa odhadnúť už z bežného pohľadu na vyššie uvedený skrátený zoznam filmov. Predané životy. Piate oddelenie, Smrť v sedle sú napínavé, detektívne, dobrodružné; Hrbáč, Bedári, Fanfán Tulipán, Jánošík sú historicko-romantické; Prerušená pieseň, Serjožka, Balada o vojakovi týkajú sa života, osudov, problémov či psychológie ľudí; Rozoraná celina, Tichý Don, Nenávisť majú v popredí spoločenskú problematiku; Džamila, Osud človeka, Normandia—Nemen bojovú a tak pod. No hneď treba podotknúť, že obsahové roztriedenie nedá sa tak ľahko previesť u každého filmu. U niektorého vystupujú

do popredia aj 2—3 aspekty, u iného nie je dostatočne vyhraný ani jeden. Okrem toho ani filmová estetika ani filmová prax nemajú dosiaľ vypracované ustálené kritériá pre zaraďovanie filmov podľa ich druhu či žánru. Keďže sme pre naše analýzy bezpodmienečne potrebovali diferencovať filmový podnet aspoň na bežné, konvenčné druhy, požiadali sme študujúcich na FAMU v Prahe o pomoc aj v tomto smere, aby nám totižto predložených 200 filmov označili podľa ich bežných žánrových charakteristík.

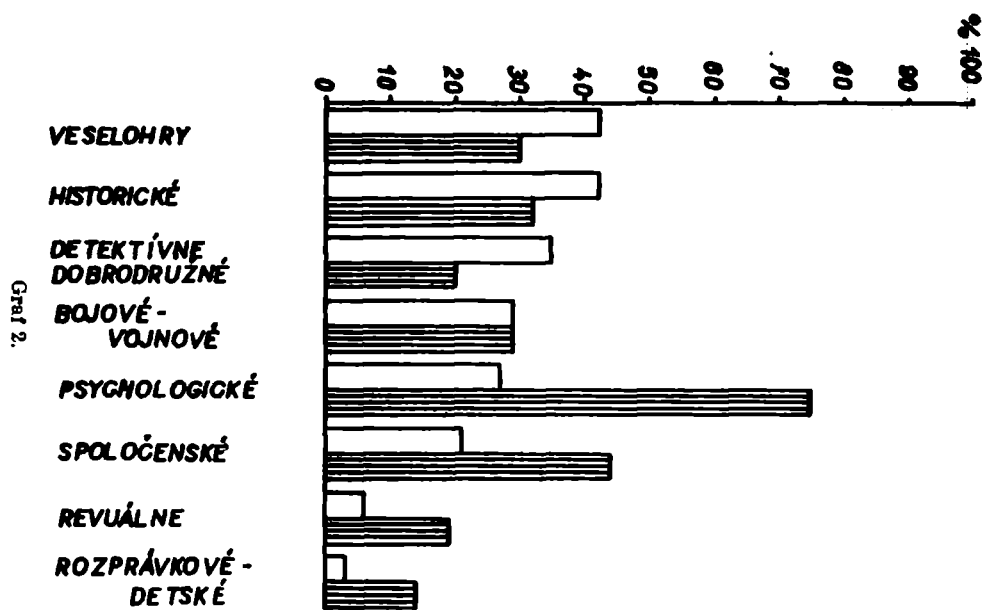
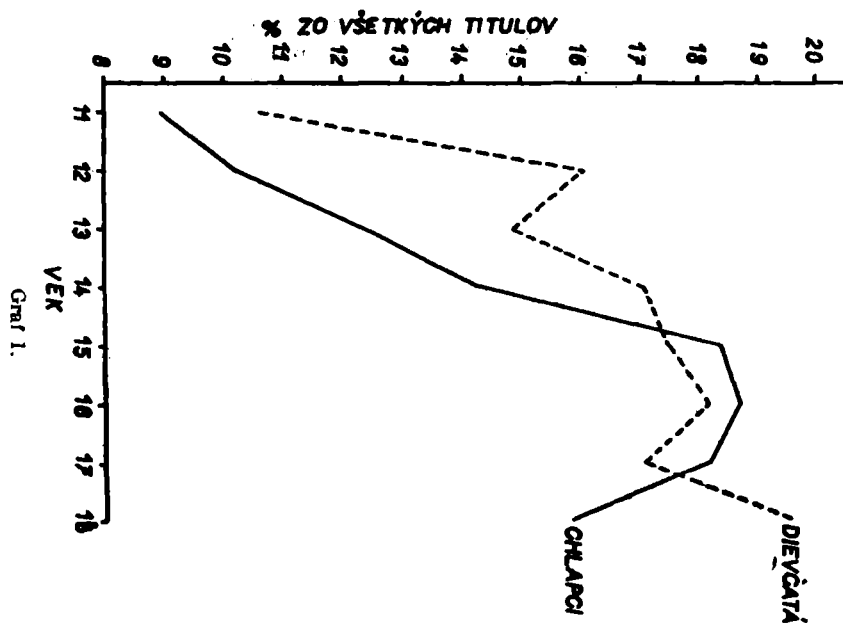
Výsledkom ich práce bolo, že sme dostali osem druhov či žánrov hraného filmu (deviaty, cestopisne-dokumentárne, pre malú početnosť sme pri tomto spracovaní nebrali do úvahy), ktoré sa podarilo zmieneným študentom jednoznačne identifikovať na 106 filmoch predloženého zoznamu. Z kompletného zoznamu filmov, obsahujúceho 722 titulov, je to síce len jedna sedmina, avšak čo do početnosti tu analyzované filmy reprezentujú plné dve tretiny (68,35 % u chlapcov a 64,24 % u dievčat) všetkých údajov vôbec.

Pomenovanie jednotlivých filmových žánrov (v zostupnom poradí podľa výskytu u chlapcov), počet filmov toho žánru a počet údajov k nemu sa vzťahujú-

Tabuľka 1

Zastúpenie jednotlivých filmových žánrov podľa veku

Vek	11		12		13		14		15		16		17		18		Spolu	
	Ch	D	Ch	D	Ch	D	Ch	D	Ch	D	Ch	D	Ch	D	Ch	D	Ch	D
Počet osôb	62	61	128	128	132	144	237	219	267	305	319	231	238	168	86	45	1469	1351
Veselohry 15	13	8	44	27	49	52	111	76	110	94	164	98	101	37	26	14	618	406
%	21	13	34	21	37	36	47	35	41	31	51	35	42	22	30	31	42	30
Historické 12	5	4	17	4	28	14	68	43	111	99	183	135	151	102	42	30	615	431
%	8	7	13	3	21	10	29	20	42	32	57	48	63	61	49	66	42	32
Detektívne-dobrodružné 13	25	5	50	21	73	37	103	46	81	67	93	54	52	22	25	10	501	262
%	40	8	39	16	57	26	46	21	32	23	29	20	23	13	30	24	35	20
Bojové-vojnové 12	25	11	37	33	30	28	86	47	75	104	97	117	60	35	18	13	428	388
%	40	18	29	26	23	19	36	21	28	34	30	42	25	21	21	29	29	29
Psychologické 32	22	26	27	46	20	81	61	143	58	254	98	271	88	145	27	41	401	1007
%	35	43	21	36	16	56	26	65	22	83	31	96	37	86	31	91	27	75
Spoločenské 14	2	3	6	8	15	26	31	66	70	184	81	191	71	77	32	35	308	590
%	3	5	5	6	11	18	13	30	26	60	25	68	30	46	37	78	21	44
Revuálne 4	2	5	4	12	2	19	5	49	16	60	21	64	37	40	8	7	95	256
%	3	8	3	9	2	13	2	22	6	20	7	23	16	24	9	16	6	19
Rozprávkové-detské 4	8	17	12	49	13	34	12	37	4	22	2	20	—	6	—	1	51	186
%	13	28	9	38	10	24	5	17	1	7	1	7	4	—	2	3	14	14

cich i s relatívnym výskytom na 100 pokusných osôb v každom roku, všetko osobitne pre chlapcov a dievčatá prinášame na pripojenej tabuľke.

Kvôli prehľadnosti vynášame z nej ponajprv sumárne hodnoty pre každý filmový žáner, uvedené v posledných dvoch stĺpcoch („Spolu“). Relatívny výskyt každého filmového druhu osobitne u chlapcov a dievčat sme zakreslili graficky na diagrame 2, ktorý nám veľmi výstižne dokladá variácie filmových zážitkov podľa filmových druhov u chlapcov a u dievčat.

Prvé, čo z údajov bezpečne vyplýva, možno vyjadriť tak, že analyzované filmové druhy či žánry majú skutočne hodne odlišné zastúpenie v zážitkoch našej mládeže. Rôzdiely čo do frekvencie jednotlivých druhov sú — možno povedať — enormné. Medzi najmenej a najčastejšie uvádzanými druhmi sú až desať a viacnásobné rozdiely tak u chlapcov, ako u dievčat. Teda nielen umelecká hodnota filmu zaváži pri jeho trvalých zážitkových odrazoch u mladého diváka, ale jednoducho už tá skutočnosť, že je určitého druhu či žánru, ktorý práve chlapcom alebo dievčatám prednostne vyhovuje. Kým veseloherné, historicko-romantické a detektívno-dobrodružné filmy strhujú na seba prednostne pozornosť i trvale kladné hodnotenie chlapcov, filmy psychologické a spoločenské zase prevážne kladné hodnotenie dievčat. Možno teda považovať za isté, že práve tie znaky filmu, ktoré rozhodujú o jeho príslušnosti do patričnej kategórie žánrovej, značne determinujú u mládeže variabilnosť jej filmových zážitkov.

No aj tu sú rozdiely nielen čo do početnosti druhov, ale i čo do pohlavia. U chlapcov sa najčastejšie — u 42 osôb zo 100 — uvádzajú dva žánry: filmové veselohry (Chaplinom, filmami Voskovca a Wericha počínajúc, cez zahraničné — Nevidané neslýchané, Muž, ktorý prechádza múrom —, až po najnovšie české a slovenské veselohry, ako Kam čert nemôže, Ľadoví muži, Skalní v ofsajde a pod.). Prakticky v takom istom rozsahu objavuje sa u nich aj druhá najčastejšia kategória, ktorú tvoria filmy s historicko-romantickou tematikou, zastúpenou hlavne cudzími filmami (Hrbáč, Bedári, Gróf Monte Christo, Fanfán Tulipán, Vojna a mier), ale aj niektorými našimi (Jánošík, Posledná bosorka). V oboch týchto kategóriách sú dievčatá asi o $\frac{1}{4}$ slabšie.

Na treťom mieste u chlapcov je žáner detektívnych, špiónážnych a dobrodružných filmov hlavne našej produkcie (Kráľ Šumavy, Piate oddelenie, Smrť v sedle, 105 % alibi, Vynález skazy), ale nezriedka i zahraničnej produkcie (Piráti, Tajomstvo šifry, Stalo sa za bieleho dňa, Predané životy, Prežil som svoju smrť, Biela veľryba atď.). V tejto kategórii majú dievčatá oveľa slabšie zastúpenie ako chlapci (20 ku 35 zo 100).

Pozoruhodná je štvrtá kategória filmov bojových a vojnových, ktoré sú približne rovnako zastúpené u chlapcov i u dievčat (u 29 osôb zo 100). Takými sú Normandia Nemen, Kapitán Dabač, Vlčie diery, Akcia B, Čapajev, Osud človeka, Džamila ap.).

Pre štyri ďalšie filmové žánry je charakteristické najviac to, že sú niekoľkokrát

častejšie zastúpené u dievčat ako u chlapcov. Tak je to hneď pri najhojnejšej kategórii, pri tzv. psychologických filmoch, v ktorých je postavená do popredia problematika osôb jednotlivých ľudí, životy a osudy detí, dievčat, chlapcov, žien, ako je to napr. vo filmoch *Balada o vojakovi*, *Prerušená pieseň*, *Fatima*, *Žeriavy letia*, *Serjožka*, *Jerguš Lapin*, *Gabirúne noci*, *Vlčia jama* atď. Blízka k tejto je kategória filmov so spoločenskou problematikou, u ktorých sa i pri celkovom psychologickom alebo i bojovom, prípadne i dobrodružnom či detektívnom záramovaní predsa dostáva do popredia problematika, týkajúca sa spoločnosti, jej tried, vrstiev, bojov a premien, rasových otázok atď. Príkladmi takých filmov sú *Tichý Don*, *Rozoraná celina*, *Vyšší princíp*, *Romeo*, *Julie a tma*, *Anna Proletárka*, *Idiot*, *Červení a čierni*, *Nenávisť* atď.

Napokon sú ešte dve málo početné kategórie prevážne „dievčenských filmov“, a to filmy *revuálne* (*Ladová revue*, *Synkópy*, *Dievča s gitarou*, *Karnevalová noc*), pri ktorých ani neide tak o obsahovú, či myšlenkovú problematiku, ale skôr o výpravnosť, kostýmy, dobré spevácke, hudobné alebo i športové výkony, o ľahkosť, vtip, žartovnosť a pod. Najslabšie je zastúpená kategória *rozprávkových a detských filmov*, ktoré obsahuje tiež len 4 tituly: *Princezna so zlatou hviezdou na čele*, *Pýšna princezna*, *Vasiok Trubačov* a *Spievajúca pudrenka*. U oboch je pozoruhodné, že sa vyskytujú takmer päťkrát častejšie u dievčat ako u chlapcov.

Z nášho prehľadu sme pre malú početnosť vynechali ešte deviaty žáner, a to filmy rázu *zemepisných reportáží*, ktoré sa objavili v našom materiáli tri: *Posledný raj 21*, *Chruščov v Amerike 20* a *Krížom cez svetadiel 11*.

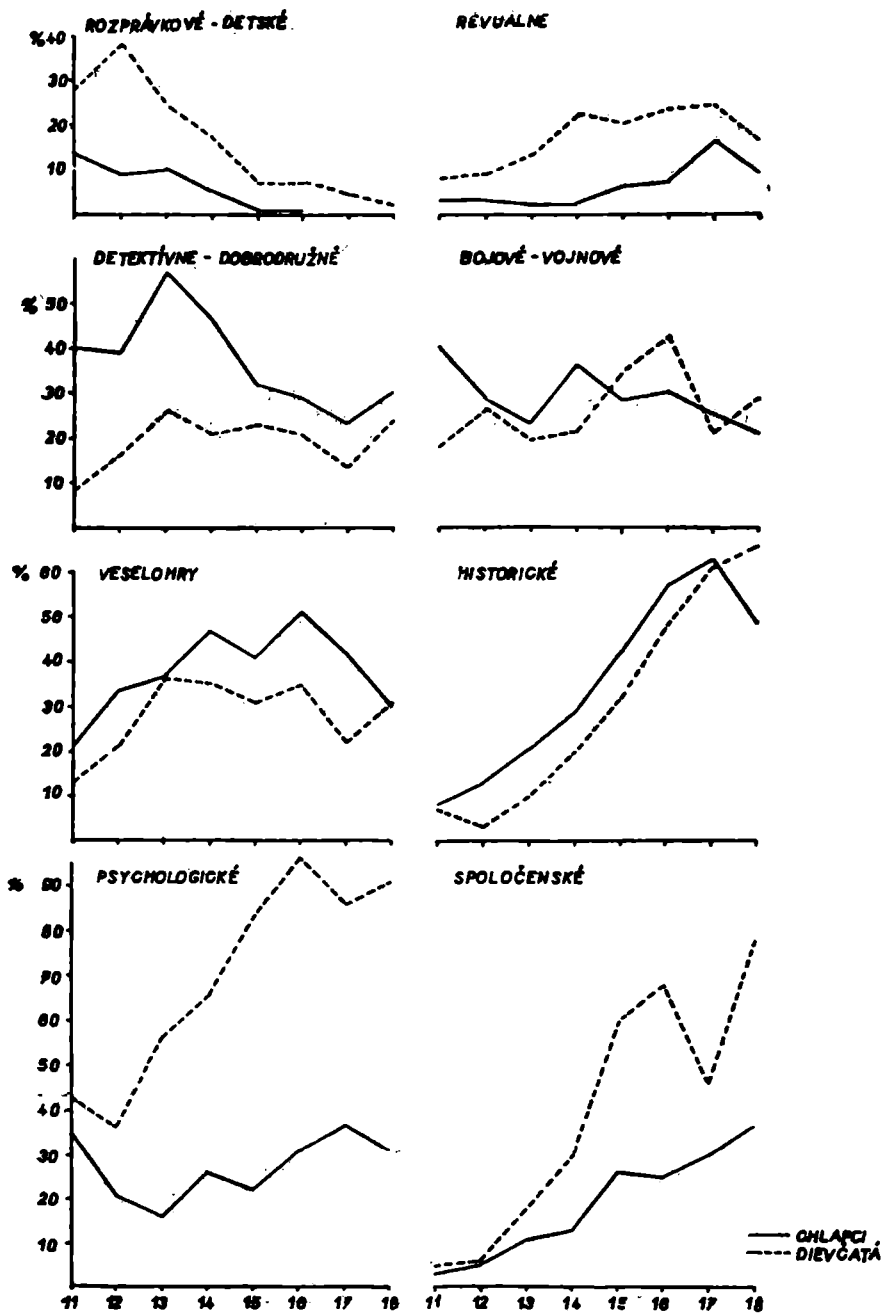
Charakteristické pre variácie filmového zážitku u nášho mladého diváka je aj to, čo medzi uvádzanými filmovými žánrami celkom chýbí. V porovnaní so skutočnosťou v kapitalistickom svete chýbia tu dva filmové žánry: *dobrodružné filmy*, vypočítané len na napätie a rozptýlenie mladých ľudí za každú cenu, teda najmä filmy *typov „krvákov“*, *kovbojek*, *westernov* a *kriminálnych detektívok*; po druhé filmy „*zaľúbené*“, teda typu *sentimentálnych „limonád“*. Ako o tom referujú *patričné výskumy* (porovnaj u K. Younga), obe tieto kategórie filmov sú najmä u mládeže na západe mimoriadne obľúbené. Filmy tohto druhu v našom materiáli jednoducho chýbia, pretože sa také filmy u nás ani nevyrábajú, ba ani importované z cudziny sa v kinách nepremietajú. V dôsledku toho vzťah našej mládeže ku *krvákovým* a *zamilovaným* filmom toho druhu neexistuje, pretože sú jej neznáme. Naša kategória *detektívnych* a *dobrodružných*, *bojových* a *vojnových filmov* sa ani zďaleka nestotožňuje s tým, čo sa pod tým titulom skrýva v *buržoáznej filmovej produkcii*, ba môžeme povedať, že je podstatne, svojou kvalitou iná. Tak isto svojou náplňou, kvalitou, i svojím prevedením sú podstatne inakšie aj u nás vyrábané a premietané „*psychologické*“ filmy od toho, čo sa tam skrýva v kategórii „*zaľúbených*“ filmov.

Vytvára ďalej otázka, ako sa táto pestrosť filmových zážitkov uplatňuje vzhľadom na vek. Je očividné, že k rozprávkovým filmom majú odlišný vzťah chlapci a dievčatá aj podľa rozličného veku. Podobne možno predpokladať, že sa vekové zvláštnosti prejavajú aj u ostatných kategórií filmových. Nakoľko túto otázku sme považovali zo stanoviska psychológie mládeže za veľmi významnú, hľadali sme v údajoch nášho výskumného materiálu také fakty, ktoré by nám osvetlili meniace sa vzťahy našej mládeže k jednotlivým filmovým žánrom v závislosti od veku. Prácu sme previedli tak, že sme zisťovali, ako často sa udávajú filmy jednotlivých kategórií u pokusných osôb od 11. do 18. roka. Výsledky toho podáva stĺpec 11 až 18 na tabuľke I.

Kvôli prehľadnosti zakreslili sme graficky relatívny výskyt jednotlivých filmových žánrov pomerne k počtu osôb v každom roku, teda počet údajov delený počtom osôb, násobený 100. Teda 62 chlapcov 11 ročných udalo veseloherne filmy (ktorých bolo v našom výbere podľa vyššie uvedených kritérií 15) 13krát, čo znamená, že na 100 chlapcov toho veku pripadá 21 údajov veseloherných filmov, čiže udáva ich 21 % chlapcov tejto vekovej skupiny. Graficky znázornené hodnoty pre všetkých 8 študovaných filmových žánrov prinášame na kumulatívnom diagrame 3. Zo zakreslených grafov sa nám veľmi výrazne ukazujú variácie filmových zážitkov u mládeže nielen podľa pohlavia, ale aj podľa veku.

Prvé, čo môžeme pri pohľade na grafy vyzdvihnúť, je, že *intersexuálne rozdiely sa zachovávajú takmer pri všetkých ôsmich filmových žánroch v celom zachytenom vekovom rozsahu*. Krivky dievčat a chlapcov zostávajú v každom veku od seba oddialené, v niektorých rokoch viac, v iných menej; okrem jednej výnimky nikde sa nekrižujú. To znamená, že čo do preferencie filmových žánrov chlapcami a dievčatmi nenastávajú do 18. roka obraty. Teda nestáva sa, že by určitý filmový žáner preferovali v mladšom veku chlapci a v staršom dievčatá alebo naopak. „Chlapčenské“ filmy zostávajú chlapčenskými a „dievčenské“ dievčenskými počas celého skúmaného vekového obdobia. Z toho vyplýva, že preferencia filmových druhov podľa pohlavia nebude asi len nejakou náhodnou či povrchovou záležitosťou, ale že sa pravdepodobne viaže na hodne hlboko uložené základy psychických osobitností chlapcov a dievčat.

Pravidlo sa vážnejšie porušuje len pri bojových a vojnových filmoch, kde od 15. roka ako keby fakticky dochádzalo k vážnemu presunu preferencií. Teda do 14. roka bojové filmy udávajú prednostne chlapci, no od 15. roka hore prednostne dievčatá. Ako je to možné? Skutočne tu dochádza k zásadným presunom vkusu chlapcov a dievčat vzhľadom na bojové filmy na podklade zmien v ich psychickej štruktúre? — Podrobnejší pohľad na vec nás však aj tu presvedčuje, že tento dojem je klamlivý a že o nijaké psychické zmeny v tomto smere tu nejde. Vysvetlenie tohto pozoruhodného faktu je v tom, že sa v poslednom čase premietali u nás bojové filmy, v ktorých sa mocne dostávali do popredia vyslovene ľudské,

Graf 3.

osobné a psychologické problémy (napr. Osud človeka), alebo také, v ktorých ťarchu boja niesla dievčenská či ženská postava (Džamila, Svadobná noc). Mladším chlapcom sa prihovárali hlavne svojim bojovým námetom, na ktorý menej reagujú mladšie dievčatá, no na staršie dievčatá pôsobili hlavne svojou zdôraznenou psychologickou problematikou, na ktorú však starší mládenci sú len pomerne menej citliví. Teda neide tu o zmenu psychickej štruktúry u dievčat vzhľadom na bojové filmy, ale jedine o ich postupujúcu vyspelosť, ktorá im umožňuje vybrať z toho istého filmu iné stránky v staršom veku ako v mladšom.

Na druhom mieste treba vyzdvihnúť rozmanitú tendenciu vývinových kriviek u jednotlivých filmových druhov. Po prvé je to **t e n d e n c i a n e m e n i a c a s a s v e k o m**, ktorú bezpečne vykazuje len jeden žáner, a to bojové a vojnové filmy. Priemerne okolo 30 % chlapcov i dievčat ich udáva v každom veku. Sú teda obľúbené nielen u pubescentov, ale aj u staršej mládeže, na čom má iste nemalú zásluhu aj vyššie spomenutá skutočnosť, že práve v posledných rokoch sa u nás premietalo niekoľko hodnotných filmov tohto žánru, ktoré ináč pôsobili na mladších a ináč na starších jedincov z radov našej mládeže.

Po druhé je to **t e n d e n c i a k v y t v á r a n i u v r c h o l u**, čo znamená, že v nami skúmanom vekovom rozpätí patričný filmový žáner napred čo do početnosti vzrastie až ku svojmu vrcholu, ale ešte aj poklesne. Takú tendenciu má zreteľne kategória detektívnych špionážnych a dobrodružných filmov s vyvrcholením okolo 13. roka, a kategória veselohier s vyvrcholením okolo 14.—16. roka.

Po tretie je to **t e n d e n c i a k l e s a j ú c a**, ktorá sa zreteľne a jednoznačne ukazuje vlastne len u jedného žánru, a to u rozprávkových a detských filmov tak u chlapcov, ako u dievčat. Ani najlepšie rozprávkové filmy spolu neuvádzajú sa častejšie ako u 10 % chlapcov (v 11.—12. roku), kým už u 15.—16.ročných sa prakticky prestávajú objavovať. U dievčat sa vyskytujú všeobecne až trikrát častejšie a dokonca ešte aj u 17.—18.ročných nachádzame o nich sporadické zmienky. Je to hlavne zásluhou filmu Princezná so zlatou hviezdou na čele (a možno aj v ňom účinkujúceho herca), že sa tento film spomína tak hojne. Podľa toho by bolo možné predpokladať, že by azda ani táto kategória nebola v odrazoch našej mládeže taká chudobná, keby sa v kinách premietalo viac dobrých filmov tohto druhu.

Napokon je to **s t ú p a j ú c a t e n d e n c i a** výskytu filmových druhov. Vykazujú ju predovšetkým revuálne filmy, a to markantnejšie u dievčat, ako u chlapcov. Ďalej ostrú stúpajúcu tendenciu s vekom majú filmy zo spoločenskou a psychologickou tematikou. Posledný žáner však ako keby bol hlavne doménou dievčat, kým u chlapcov zaznamenáva vzrast len od 14. roka hore. Najostrejší, vcelku až takmer 10násobný vzrast s vekom vykazuje kategória historicko-romantických filmov. Kým u 11.—12.ročných je zastúpená ešte pomerne zriedkavo (zväčša nie sú filmy tohto druhu pre mládež ešte prístupné), stávajú sa hotovou pochúťkou mládeže staršej, ako na to poukazuje ostrý a úplne pravidelný vzrast zmienok

o nich s vekom, pričom — okrem dvoch posledných rokov — chlapci zreteľne prevyšujú dievčatá.

Pokúsime sa teraz v krátkosti zhrnúť, v akom svetle sa nám podľa výsledkov nášho výskumu javia variácie filmového zážitku u dnešnej študujúcej i robotníckej mládeže.

Ponajprv treba považovať za skutočnosť, že filmový zážitok je pre terajšiu mládež jedným z najbežnejších a najintenzívnejších kultúrnych zážitkov vôbec. Objektívnymi ukazovateľmi ako i prostriedkami psychologického výskumu sa potvrdzuje, že terajšia mládež je veľmi častým návštevníkom kina, že v tom prevyšuje celoštátny priemer asi 4—5násobne. Odraz tohto faktu sa prakticky ukazuje aj v tom, že máme nezriedka sklon mládeži časté chodenie do kina až zazlievať a umelecké i výchovné účinky toho u nej skôr podceňovať. Vyskytnú sa sem-tam aj také náhľady, ktoré vôbec považujú umelecký zážitok pri filme za príliš plytký, povrchný, bezmyšlienkovitý, mechanicky, stereotypne, ba až šablónovite pôsobiaci, v dôsledku čoho prílišné holdovanie len kinu vraj mladého človeka nerozvíja, ale skôr mu prekáža pri rozvíjaní umeleckých zážitkov iných, vážnejších a náročnejších druhov. — Je taký názor zo stanoviska našich výsledkov správny?

Súdiac podľa aktuálnosti a operatívosti dlhodobých psychických odrazov filmových zážitkov u mladých ľudí, čoho dokladom je bohatstvo a pestrosť ich odpovedí o tom vo výskumnej situácii, je isté toľko, že filmové zážitky neslobodno podceňovať ani z toho stanoviska, aké účinky vyvolávajú v psychične mládeže. Výber nimi uvádzaných filmov je mimoriadne bohatý a pestrý. Závažnou okolnosťou je, že sa nevzťahujú len na tzv. sezónne „šlágre“, ale hlavne na kvalitné filmy súčasné, ba i na staršie a veľmi staré. Okrem toho pri výbere filmov sa zreteľne uplatňuje aj hodnotiace, filmovoestetické stanovisko, zjavný „filmový vkus“, o ktorom sa dá dokázať, že sa vo vekovom rozpätí od pubescencie po adolescenciu výrazne stupňuje. Mládež sa teda ani zďaleka nestavia ku filmovému podnetu pasívne, ani mechanicky asi v tom zmysle, že bezmyšlienkovite, bez svojho stanoviska a len šablónovite prijíma všetko, čo sa jej premieta. K filmovému podnetu si vypracúva svoje stanoviská, čo jej umožňuje posudzovať a hodnotiť filmy i robiť medzi nimi výber podľa závažných kritérií.

Pestrosť, bohatstvo a variácia filmových zážitkov u mládeže sa uplatňujú výrazne podľa troch študovaných kritérií: podľa pohlavia, podľa filmového žánru a veku. Podľa pohlavia v tom, že až štyri pätiny filmov sú prednostne atraktívne alebo len pre chlapcov alebo len pre dievčatá a len jedna pätina z nich pre obe pohlavia rovnako. Intersexuálny aspekt sa uplatňuje aj pri uprednostňovaní filmových žánrov, aj pri sledovaní vekových osobností tak výrazne, že odlišný vzťah chlapcov a dievčat ku filmovému podnetu nemožno považovať ani za náhodnú, ani za vedľajšiu skutočnosť; naopak, je celkom odôvodnené predpokladať,

že filmový podnet svojimi obsahovými, myšlienkovými i umeleckými znakmi vyvoláva psychické odrazy, ktoré sú — aspoň u mládeže — mocne determinované biologickými i psychologickými osobitnosťami, viazúcimi sa na základné sexuálne rozdiely medzi chlapcami a dievčatmi.

Pozoruhodne sa pri posudzovaní pestrosti filmového zážitku uplatňuje aj druh či žáner filmu. Ukazuje sa, že osem v praxi bežných filmových žánrov má hodne odlišné zastúpenie v zážitkoch mládeže. Zásľuhu za to má iste aj skutočnosť, koľko filmov patričného druhu či žánru sa premieta. Ak revuálnych, rozprávkových alebo bojových filmov je v kinách málo, isto sa to odrazí aj v menšom produkovani patričného variantu filmového zážitku. V tomto zmysle je napr. pre našu terajšiu mládež charakteristické, že u nej chýbá vzťah ku „krvákovým“ a „zaľubeným“ filmom (ktoré sú podľa literárnych údajov napr. pre americkú mládež doslovne charakteristické), pretože sa u nás také filmy nepremietajú a tak nemôžu sa odraziť ani v psychických zážitkoch mládeže. No, že tu sú v hre aj vnútorné, psychické činitele, ukazuje sa z toho, že i k ostatným filmovým žánrom si mládež vypracúva svoj vzťah nielen podľa množstva premietania, ale aj podľa ich kvality a obsahu. (Napríklad veselohier a historických filmov sa toľko nepremieta, v akom pomere ich udávajú pubescenti, resp. adolescenti.)

Ku dvom uvedeným sa napokon pridružuje aj tretí aspekt vyšlovene vývinový, ktorý v našom materiáli sledujeme od 11. do 18. roka, teda od nastupujúcej pubescencie až po vrcholiacu adolescenciu. Bezpečne a jednoznačne sa ukazuje, že postihnuté variácie filmového zážitku prekonávajú veľké premeny v závislosti od veku: filmový vkus rastie a mohutnie, niektoré filmové druhy slabnú, niektoré vrcholia, niektoré vzrastajú, niektoré sa ustaľujú. Náš materiál nám síce nedovoľuje sledovať vec až do dospelosti, no s dostatočnou výraznosťou ukazuje, že filmový zážitok je u mládeže veľmi dynamickým procesom, že si mladý človek v ňom vypracúva postupne výrazný zážitkový prostriedok, ktorým sa dokáže vyrovnáť s takým závažným kultúrnym podnetom, akým je v dnešnom našom svete filmové umenie.

A tak ku psychologickej charakteristike nášho mladého človeka, že je „do kina chodiacim človekom“, celkom oprávnené pristupuje nepochybne overený poznatok, že chodením do kina mládež participuje na veľmi bohatých a pestrých duševných zážitkoch, ktorých trvalé a veľmi živé, operatívne odrazy nosí v sebe vo veľmi výrazných a pre duševný vývin dnešného mládenca a devy charakteristických podobách.

P O Z N Á M K Y

¹ Statistická ročenka 1961, Praha 1961.

² A. Jurovský, Frekvencia kultúrnych činností u školskej mládeže, Československá psychologie, VI, 1962, 4, 327—346.

³ Krátkym zhrnutím toho, ako sa psychologický výskum vypořádaje s filmom, s jeho obsahom, jeho začlenením do spoločenskej kultúry i s jeho psychologickými účinkami, najmä u mlá-

deže, pravdaže všetko v amerických životných podmienkach, možno nájsť v diele K. Young, *Handbook of social psychology*, London 1946, str. 491—501, i s príslušnou literatúrou do toho čiasu.

⁴ Keďže ide o rozsiahly materiál, ktorého spracovanie dosiaľ nie je ukončené, predkladáme prítomný referát len ako predbežnú zprávu o jednej dielčej otázke nášho výskumu.

ВАРИАЦИИ ПЕРЕЖИВАНИЯ ФИЛЬМОВ У МОЛОДЕЖИ

В рамках исследования культурного профиля молодежи, произведенного в 1960—1961 гг. с рабочей и учащейся молодежью в возрасте 11—18 лет (2820 лиц), испытуемые должны были определить частоту посещения кинотеатров и вместе с тем ответить на вопрос: Которые кинокартины за последнее время — приблизительно за последние 12 месяцев — вам понравились и почему? Исследование дало следующие результаты:

1. Мальчики приводили в среднем на лицо 3,0, девушки — 4,2 названия кинокартин. В общем в ответах подопытных лиц были получены 722 названия кинокартин, среди которых были, с одной стороны, фильмы новые („популярные фильмы сезона“), однако также фильмы более старые, даже фильмы 20—30-летние. Последнее свидетельствует о том, что переживания фильмов у молодых людей, если говорить об их переменности, детерминируются не только современными, но также более старыми и старыми кинокартинами.

2. Среди приведенных фильмов нарастает в зависимости от возраста удельный вес тех фильмов, которые с точки зрения кинокритики считаются очень хорошими или хорошими.

3. Более глубокому изучению было подвергнуто 200 кинокартин, которые приводились более чем 10 лицами, а именно с точки зрения их сексуальных преимуществ. Было установлено, что 20,5 % кинокартин приводится в одинаковом количестве как мальчиками, так девушками, 31 % кинокартин — преимущественно мальчиками и 48,5 % кинокартин — с большим перевесом девушками.

4. Из приведенных 200 фильмов мы избрали 106 названий, которые можно было с достоверностью подвести под обычные категории или жанры кинокартин. Было установлено, что по отношению к частоте отдельных киножанров встречаются большие, иногда даже непомерные различия. Мальчики чаще всего приводят комедии, исторические и детективно-авантурные фильмы; девушки — психологические, бытовые, фильмы-ревью и фильмы-сказки, в то время как жанр батальных фильмов одинаковой мерой представлен в обеих группах. В наших данных не появились фильмы бульварные, ковбойские и любовные, так как кинокартины исключительно такого характера у нас не производятся и не демонстрируются.

5. С поступающим возрастом принимают понижающуюся тенденцию фильмы-сказки, уравновешенную — батальные фильмы, кульминационную — комедии и авантурные фильмы, поднимающуюся — фильмы-ревью, психологические, бытовые и исторические.

Автор заключает, что для психологического познания современного молодого человека представляется типичным не только то, что „он посещает кинотеатр“, но также то, что переживания фильмов являются для него частыми и своеобразными психическими процессами, которые детерминируются импульсом фильма (его художественной ценностью и жанром), различиями пола и возрастом молодых посетителей кинотеатров.

THE VARIETIES OF FILM EXPERIENCE IN YOUNG PEOPLE

In the course of an investigation into the cultural picture given by young people, which was carried out in 1960 and 1961 with regard to young people between the ages of 11 and 18, whether attending school or employed, using 2820 persons, the individuals tested were asked

to assess the frequency of their visits to the cinema, and also to reply to the question: Which films recently seen — during about the last 12 months — did you really like, and why? Classification of the answers to this question gave the following results:

1. Boys on an average quoted the titles of 3.0 films per person, girls 4.2. Altogether the answers of the tested individuals gave 722 film titles, among which were, on the one hand, new films („the season's popular successes“), but on the other hand also older films, even films 20 to 30 years old. This suggests that the variability of film experience of young people is determined not only by present-day but also by older and even by quite old films.

2. Among the films mentioned, the proportion of films considered by film critics to be very good or good, increases with the age of the individual.

3. 200 films, quoted by more than 10 individuals, were investigated more closely from the point of view of sex preference. It was ascertained that 20.5 % of the films were quoted in even quantity by boys and girls, 31 % of the films by a large majority of the boys and 48.5 % of the films by a large majority of the girls.

4. From the above-mentioned 200 films, 106 titles were selected which could be allotted with certainty to the commonly accepted categories or genres of film. It was ascertained that with regard to the appearance of the particular film genres there exist tremendous differences, in places even ten times as great. With boys the most commonly quoted genres are comedies, historical and detective-adventure films; with girls, psychological, society, revue and fairy-tale films; while war films are evenly distributed among both. Among our material there were no films of violence, nor of the Wild West or erotic genre, since films absolutely of this character are neither produced nor shown in this country.

5. With increase of age there is a tendency for numbers of fairy-tale films to decrease, war films remain at the same level, comedies and adventure films tend to culminate and then to decrease, while revue, psychological, society and historical films tend to increase.

The author concludes that for the psychological comprehension of today's young person a characteristic fact is not merely that he is a “cinema-goer”, but also that film-experiences are frequent and highly characteristic psychological processes which are determined by the film stimulus (its artistic value and genre content), by sex differences and by the age of the young film-goer.